

บทคัดย่อ

ส่วนที่ 1 รายละเอียดเกี่ยวกับโครงการวิจัย

ชื่อโครงการ : นวัตกรรมการพัฒนาศักยภาพเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรชาวนาแถบลุ่มน้ำโขง
ผ่านสื่อพื้นบ้านและหลักสูตรท้องถิ่น

Innovative for Farmer Network In Mekong Basin to Potential Development Through folk media and local Curriculum

ระยะเวลาทำการวิจัย 1 ปี ตั้งแต่วันที่ 12 เดือน ตุลาคม 2558 ถึงวันที่ 11 เดือน ตุลาคม 2559

หน่วยงานและผู้ดำเนินการวิจัย พร้อมหน่วยงานที่สังกัดและเลขหมายโทรศัพท์

หัวหน้าโครงการ : นางสาวพนิษฐา ขงพิทยาพงศ์
คณะวิทยาการจัดการและเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยนครพนม
167 หมู่ 8 ตำบลนาราชควาย อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม
โทรศัพท์ 0-4258-7288

ผู้ร่วมวิจัย : นายวีระศักดิ์ จุลดาลัย
คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครพนม
167 บ้านเนินสะอาด ตำบลนาราชควาย อำเภอเมือง
จังหวัดนครพนม 48000
หมายเลขโทรศัพท์ 042-587201
นายสุริยนต์ หลาบหนองแสง
คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครพนม
167 หมู่ 8 ตำบลนาราชควาย อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม
โทรศัพท์ 0-4258-7100

ส่วนที่ 2 บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษา และวิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับบริบทและศักยภาพของพื้นที่ วิธีการผลิตข้าว การส่งเสริม/การแก้ไขปัญหาจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการหารูปแบบและวิธีการเข้าถึงองค์ความรู้และเทคโนโลยีข้าวของชาวนา อันนำไปสู่กระบวนการปรับตัวของเกษตรกรชาวนาและจัดการความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการผลิตข้าว ผสมผสานกับองค์ความรู้ด้านต่าง ๆ จากภายนอกชุมชน เพื่อให้ชาวนาสามารถเตรียมความพร้อมในการปรับตัวและรู้เท่าทันกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงได้ และหาแนวทางการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นที่เกี่ยวกับข้าว ที่สอดคล้องกับบริบท ศักยภาพของชุมชน และสภาวะการเปลี่ยนแปลงที่มีผลกระทบต่อการผลิตข้าวของ

ชาวนาอีसानแอ่งสกลนคร ตลอดจนสร้างกระบวนการเรียนรู้เชิงบูรณาการสู่พลังชุมชนของชาวนาอีसानแอ่งสกลนคร โดยสร้างและทดลองใช้หลักสูตรท้องถิ่นเกี่ยวกับข้าว ซึ่งสอดคล้องกับบริบท ศักยภาพของชุมชน และสภาวะการเปลี่ยนแปลงที่มีผลกระทบต่อการผลิตข้าวของชาวนาอีसानแอ่งสกลนคร โดยเป็นไปตามเกณฑ์หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 โดยใช้กระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลายและใช้ชุมชนเป็นฐานการเรียนรู้ผ่านสถาบันหลักของชุมชน

ผลการวิจัย พบว่า เกษตรกรในพื้นที่ที่มีสภาพปัญหาที่เผชิญอยู่ 2 ประการ ได้แก่ ปัญหาในการประกอบอาชีพด้านการเกษตรและด้านการครองชีพ ซึ่งปัญหาด้านการเกษตร อันดับหนึ่ง ได้แก่ ปัญหาราคาผลผลิตตกต่ำ (ร้อยละ 93.33) รองลงมา ได้แก่ ปัญหาขาดแคลนน้ำ/แหล่งน้ำ ต้นทุนการผลิตสูงและประสบภัยธรรมชาติ (ร้อยละ 80, 73.33 และ 60) ตามลำดับ และเกษตรกรตัวอย่างทั้งหมดต้องการความช่วยเหลือจากทางราชการ อันดับหนึ่ง ได้แก่ ต้องการให้ปรับพื้นที่ไร่-นาให้สม่ำเสมอ (ร้อยละ 86.67) รองลงมา ได้แก่ ต้องการให้จัดหาปัจจัยการผลิต เช่น ปุ๋ย ยาในราคายุติธรรม ให้ลดค่าครองชีพ เช่น ลดค่าไฟฟ้า ค่าน้ำประปา ค่าน้ำมันและส่งเสริมและแนะนำเกี่ยวกับการอนุรักษ์ดินและน้ำ (ร้อยละ 73.33) ที่เหลือเป็นความต้องการที่แตกต่างกันไป และจากการศึกษานโยบายความช่วยเหลือจากภาครัฐ พบว่า ชาวนาในพื้นที่ได้รับผลประโยชน์จากนโยบายการช่วยเหลือชาวนาจากภาครัฐที่เห็นเป็นรูปธรรมมากที่สุดจากนโยบายพักชำระหนี้เกษตรกร นโยบาย 30 บาทรักษาทุกโรค นโยบายหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ นโยบายกองทุนหมู่บ้าน อีกทั้งนโยบายการปราบปรามผู้เสพและผู้ค้ายาเสพติด ถึงแม้จะเป็นนโยบายแบบประชานิยมแต่มีผลต่อการตัดสินใจในการยึดอาชีพทำนาปลูกข้าวของชาวนาในพื้นที่ นอกจากนั้น พบว่า ชาวบ้านมีความเข้าใจเกี่ยวกับการรักษาพยาบาลและการรักษาพยาบาลที่ดี ประหยัด เป็นบริการที่เห็นและใช้ได้จริง และเป็นความต้องการขั้นพื้นฐานของคนในพื้นที่ ซึ่งชาวนาทุกคนมีความต้องการและเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงที่ตอบสนองต่อความต้องการดังกล่าว จึงทำให้ชาวนาในพื้นที่ส่วนใหญ่ยังคงทำนาต่อไป

จากการที่ชาวนาพื้นที่แถบลุ่มน้ำโขงยังคงดำเนินวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมไว้ได้อยู่ในสมัยปัจจุบันนั้น เป็นผลมาจากปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกที่สนับสนุนเอื้อให้ชาวนาสามารถดำเนินวิถีชีวิตแบบเดิมได้อันเนื่องจากสภาพความอุดมสมบูรณ์ของที่ดินทำกินที่ตกทอดมาจากอดีตถึงแม้จะทำให้วิถีชีวิตชาวนาต้องเผชิญกับน้ำท่วมเป็นประจำ แต่ชาวนาสามารถใช้ชีวิตได้อย่างสบาย เรียบง่าย ทำให้โครงสร้างทางสังคมของชาวนาแถบลุ่มน้ำโขงยังคงมีลักษณะเป็นสังคมปิด มีความผูกพันในระดับเครือญาติ ทั้งทางสายเลือดและมิตรภาพทางสังคมที่อยู่ร่วมทุกข์ร่วมสุขกันมาตั้งแต่อดีต จึงยังคงมีการร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการลงแขกขอแรงในภาพของการช่วยงานต่าง ๆ โดยไม่จำเป็นต้องอยู่ในลักษณะทำนาเกี่ยวข้าวเหมือนในอดีต การรู้จักพอประมาณในการทำมาหากินของชาวนาที่ยึดถือความเรียบง่าย สันโดษ ไม่แข่งขันกับใคร ทำให้ชาวนามีอยู่มีกินได้อย่างไม่ต้องเดือดร้อนมากนัก ซึ่งเป็นวิถีชีวิตที่พอเพียงปฏิบัติสืบกันมาเสมอแม้ในปัจจุบัน วัตถุนิยมเป็นที่ต้องการในสังคมสมัยใหม่ ชาวนาจึงสามารถนำความเจริญต่าง ๆ มาปรับใช้โดยไม่ทิ้งของเดิม แต่เป็นการประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการดำรงชีวิตในสมัยปัจจุบัน

ส่วนปัจจัยจากภายนอกที่มีผลต่อการดำรงชีวิตของชาวนาแบบเดิมให้คงอยู่นั้นส่วนใหญ่เป็นนโยบายจากภาครัฐ ทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น ส่งผลให้ชาวนามีความตื่นตัวเรื่องการเมืองที่มีผลต่อชาวนาเป็นอย่างมาก มีลักษณะการปรับเปลี่ยนอย่างช้า ๆ เรื่อย ๆ มาอย่างต่อเนื่องนั้น เพราะเป็นผลจากการดำเนินนโยบายของรัฐบาลในแต่ละสมัย โดยเฉพาะนโยบายการประกันราคาข้าวหรือนโยบายการจำหน่ายข้าวซึ่งขึ้นอยู่กับนโยบายของพรรคการเมืองเมื่อมีการเลือกตั้ง นโยบายทั้งหมดนี้เป็นเครื่องประกันว่าชาวนาสามารถขายข้าวให้กับรัฐได้ตลอด อย่างน้อยไม่ขาดทุน ชาวนาจึงยังคงทำนาเหมือนเดิมโดยไม่ต้องมากังวลกับราคาข้าวว่าจะราคาตกหรือไม่ นอกจากนี้ นโยบายของรัฐในช่วงเวลาดังกล่าว เป็นนโยบายที่ชาวนาสามารถใช้ได้จริงและเห็นผล อย่างนโยบายพักชำระหนี้เกษตรกร นโยบาย 30 บาทรักษาทุกโรค นโยบายหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ นโยบายกองทุนหมู่บ้าน อีกทั้งนโยบายการปราบปรามผู้แสวงหาผลประโยชน์และผู้ค้ายาเสพติด ถึงแม้จะเป็นนโยบายแบบประชานิยม แต่มีผลต่อการตัดสินใจในการยึดอาชีพทำนาปลูกข้าวของชาวนาในพื้นที่เป็นอย่างมาก แต่อย่างไรก็ตามชาวนาในพื้นที่ยังคงรักษาการดำรงวิถีชีวิตแบบเก่าได้เป็นอย่างดี ถึงแม้จะมีความเจริญจากปัจจัยภายนอกเข้ามาสู่สังคมชาวนา แต่ชาวนาก็นำปัจจัยสนับสนุนจากภายนอกเข้ามาใช้ในท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสม ส่วนเรื่องระบบชลประทาน และแหล่งน้ำที่เป็นสิ่งสำคัญต่อการปลูกข้าวชาวนาในพื้นที่แถบลุ่มน้ำโขงได้รับประโยชน์จากการเข้าถึงแหล่งน้ำจากแม่น้ำโขงและลำน้ำสาขา ที่สำคัญมีระบบชลประทานที่เอื้อประโยชน์ให้กับชาวนาที่มีที่นาอยู่ลึกเข้าไป นอกจากนี้การเข้าถึงเครื่องมือ เครื่องทุ่นแรงในการทำนา อย่างเช่น รถแทรกเตอร์ รถไถ รถนวด และเกี่ยวซัง ชาวนาไม่จำเป็นต้องหาซื้อมาเป็นของตัวเอง เนื่องจากสามารถเช่าเครื่องมือต่าง ๆ ได้สะดวกขึ้น ซึ่งเจ้าของเครื่องจะเป็นคนดำเนินการในขั้นตอนต่าง ๆ ให้เอง อย่างการเกี่ยวเกี่ยวข้าว ชาวนาจึงไม่ต้องเกี่ยวข้าวด้วยตัวเองและที่สำคัญไม่ต้องรับผิดชอบการบำรุงรักษาดูแลเครื่องทุ่นแรงต่าง ๆ เพียงแต่จ่ายค่าเช่าตามที่ได้ตกลงกับเจ้าของเครื่อง

หลักสูตรท้องถิ่น เรื่อง วิถีข้าว ท้องถิ่นบ้านเรา” เป็นหนึ่งในหลักสูตรท้องถิ่นที่มุ่งพัฒนาให้เยาวชนในพื้นที่แบบองค์รวม โดยมีจำนวน 7 หน่วยการเรียนรู้ ได้แก่ หน่วยที่ 1 ชีวิตวิถีของการทำนาในท้องถิ่นบ้านเรา หน่วยที่ 2 นาข้าวในท้องถิ่นเพื่อสุขภาพ หน่วยที่ 3 แปรรูปผลิตภัณฑ์จากข้าว หน่วยที่ 4 นิเวศวิทยาในนาข้าว หน่วยที่ 5 ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับเทคโนโลยีในการทำนาข้าว หน่วยที่ 6 การบริหารจัดการผลผลิตข้าวและการตลาด และหน่วยที่ 7 การแนะแนวอาชีพและการศึกษาต่อ โดยจากผลการประเมินการใช้หลักสูตรวิถีข้าวท้องถิ่นบ้านเรา พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นในระดับ เห็นด้วยอย่างยิ่งมากที่สุด โดยคิดเป็นร้อยละ 73.84 รองลงมาคือเห็นด้วย คิดเป็นร้อยละ 23.54 โดยภาพรวมมีผู้เห็นด้วยกับการจัดหลักสูตรท้องถิ่นร้อยละ 93.78 เมื่อพิจารณาภาพรวมความพึงพอใจของครูผู้สอน พบว่า ส่วนใหญ่มีความพึงพอใจในระดับมาก คิดเป็นร้อยละ 76.72 รองลงมา คือ ระดับมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 22.62 สรุปภาพรวมของความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก คิดเป็นร้อยละ 99.34 และเมื่อพิจารณาความพึงพอใจในการจัดกิจกรรม พบว่า ส่วนใหญ่มีความพึงพอใจในระดับมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 48.39 รองลงมาคือระดับมาก คิดเป็นร้อยละ 39.27 สรุปภาพรวมของความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก คิดเป็นร้อยละ 87.66